

OLVASÓNAPLÓ

HALOTTAK ÉNEKELNEK

FLÓRIÁN LASZLÓ—VAJDA JÁNOS: *Reinitz Béla.*

Zeneműkiadó, Budapest, 1978.

Reinitz Béla utolsó szerzeményeinek, tizenkét dalból álló kottafüzetének a címe ez 1943-ból. Csokonai, Petőfi, Arany, Vajda János, Ady, József Attila verseire: „Halottak énekelnek”. De halottak-e? Énekelnek-e?

Az ifjabb nemzedék Reinitz nevét sem igen ismeri már, számára még csak nem is halott, neki sohasem volt. Akik dalait valaha énekeltek, az én gyerekkoromban, ifjúságomban, már nem éneklük. Nagyrészt halottak, de nevüket, hírüket őrzi az emlékezés: Basilides Máriaét, Medgyaszay Vilmaét, Vidor Ferikéét, Hont Erzséét. Még közöttünk van Neményi Lili, Markó Eta, valahol Angliában Rózsa Vera: az elfelejtett dalszerző énekes hadserege.

*

November 15-én száz éve született Reinitz Béla. Ez az évforduló megpiszkálta az emlékezés paraszát, ráfújt a már-már teljesen elhamvadóra, hogy felélessze, s ezzel szép, időszerű kötelességet teljesített. De nemcsak az évforduló teszi aktuálissá Reinitz élesztgetését. Itt az ideje az újféle értékelésnek is, a zenei revíziónak.

Budapesten emléktáblát koszorúztak, szép hangversenyt rendeztek ez alkalomból, a rádió előadássorozatban ismerteti a félezer dal szerzőjének életművét, a lapok emlékcikkekkel közölnek, a Zeneműkiadó pedig négy száz oldalas, impozáns kötetet adott ki életéről, harcairól, értékeléséről. Hogy a magyar zenevilág méltóan emlékezhet Reinitzre, az mindenekelőtt Flórián Lászlónak, a nemrég tragikus szerencsétlenség áldozatául esett újságírónak köszönhető. Ő szerkesztette az alapos könyvet, gyűjtötte össze a fellelhető anyagot, ő írta a rádióbeli előadássorozatot. Ha most az Üzenet olvasói előtt is meglengetjük a Reinitzre való emlékezés zászlaját, akkor ezt úgy tesszük, hogy egyben recenzenseivé is válunk Flórián László nagyon jelentős könyvének, ennek az utolsó pillanatban végzett emlék- és értékmentő műnek.

Flórián könyve sokoldalú: hiteles életrajzot közöl, gondosan gyűjti egybe a dokumentumokat. Reinitz-írásokon kívül a nagy kortársak és barátok rávonatközo írásait is, Adyét, Révész Bélaét, Krúdyét, Bartókét, Kodályét, Németh Andorét, Szabolcsi Bencéét. A fiatal zenetudós: Vajda János stílusismertetőt, néhány jellegzetes Reinitz-dalról analízist írt a könyvhöz és részletes, pontos zeneműjegyzéket állított össze.

Ami mármost a vajdasági olvasókat illeti, külön vonzás kell legyen számukra Reinitz jobb megismerésében az a számottevő kapcsolat, amely a magyar költészet e kiváló dalszerzőjét Szabadkához, Zentához, Pancsovához kötötte. Kora ifjúságát itt élte le. Apja, dr. Reinitz Márk már az 1880-as évek elején ügyvédkedik Szabadkán, 1893-ban a szabadkai ügyvédi kamara vezetőségi tagja. Ezekben az években kislakás-akciót indít el a Szegedi úton, amelyet Reinitz-falva néven emlegettek, s amely sok ráfizetést, gondot hozott a költői hajlamú, úgy tetszik nem túl jó üzleti érzékű ügyvédnek. Az első világháború alatt a család elhagyja a Vajdaságot, de a háború végén még visszatér. Akkor már az idősebb fiú, a zeneszerző ismert ember Budapesten.

A gyermek Reinitz első zenei mestere (ötéves korától!) szintén szabadkai: „Völgyi tanár”; hetévesen már nyilvános előadáson zongorázza a klasszikusokat. Jogi tanulmányait Kolozsvárott végzi, de már akkor elhatározta, hogy zenei pályára lép és rendszeresen folytat zeneszerzési tanulmányokat. Később Budapesten Siklós Albertnél, majd Bécsben Alban Bergnél is tanul. Zeneszerzői portréjára mégsem a poeta doctus vonások a jellemzőek, sokkal inkább az östehetségé, a költészetet megérező és megéreztető tehetségé.

*

Személyes találkozásom vele 1941-ben volt, a budapesti Szalay utcai lakásban és a Magdolna utcai Vasas szakszervezeti művelődési ház előadásán. Ő akkor, már visszatérve a tanácsköztársasági zenei direktórium vezetése miatti emigrációjából, túl a német munkásmozgalomban szerzett sikereken (főleg ez időszakból való Műhsam-dalait szeretem), betegen, elhagyatottan, anyagi gondok közepette komponálta az újra felfedezett Csokonai-, Petőfi-, Arany-, Vajda-versekre, az újonnan felfedezett és megszeretett József Attila-költeményekre dalait.

Számos antifasiszta műsort, irodalmi estet, hangversenyt rendeztünk akkoriban a függetlenségért való nemzeti összefogás jegyében. Enekek, munkásszínjátások, zenekarok mellett a baloldali gondolkodású művészek sora lépett fel szavalattal, dallal. Legfontosabbak a munkásifjúság számára tartott Vasas-otthoni matinék voltak. Ezeknek egyikén közreműködésre kértem fel Reinitz Bélát, hogy Ady- és József Attila-dalait, Hont Erzsi éneklését személyesen kísérelje. A Szalay utcai lakás döbbenetes hatást keltett. Én, a pályakezdő zeneszerző, másként képzeltem a híres dalköltőt és otthonát. Azt vártam, hogy fényes, jól berendezett lakásba kerülök, a megérdemelten kivívott jólét, kényelem, a sugárzó művészet otthonába. A valóság: egy sötét, rozoga bútorokkal és kottákkal túlszűfolt szoba, amelynek központját kottatornyokkal tetézt régi zongora foglalta el. Fehér bozonthajú, busa szemöldökű, mindig haragvónak látszó, dörmögő, szemlátomást betegségtől és magánytól szenvedő, világtól elzárkózott ember fogad. Mogorván, barátságtalanul, szűkszavúan. Tudta, hogy jövök, mégis pongyolában. Rögton a tárgyra térünk, hogy mit várunk tőle és mely dalokat. Ő kéretlenül a zongorához ül. Egyik újabb dalát, Ady *Két kuruc beszélgetjét* kezdi, nem is nekem talán, úgy rémlik, önmagának. Már alig élő hangján dörmögi, brummogja s erőteljesen zongorázza. Mit törődik ő már a hallgatóval? — gondolom előbb. De lassankint megfog az előadás s végül is meghat: igen, talán ifjúnunkás-hallgatóságunkra is így fog hatni. Valami új, nemcsak zeneszerzői és előadói új van e dalban, sokkal több kapcsolat a magyar dalhagyományhoz, mint az eddig ismert és úgy szeretett Ady-dalokban. A virágénekek, a kurucdalok ritmusa, lejtése brummog a sötét szobában.

Ezért is hatott a Vasas-székházban. A már nehézkesen járó, koránál öregebbnek látszó mestert zongorához kellett segíteni. Ady és a *Betlehemi királyok* után (ez utóbbit Hont Erzsinek újránzia kellett) Reinitz egyedül maradt a zongoránál. Döbönt csend ült a termen, amikor rákezdte haragosan, mogorván, vádolóan. Kilencszáz ifjúnunkás érezte meg az ének aktualitását, időszerűségét.

*

Ez volt Reinitz Béla utolsó szereplése nagyobb nyilvánosság előtt. Rosszabb idők jöttek, és őt a betegség megkímélte; 1943 októberében örökre elzárkózott az elkövetkező legnagyobb borzalmak látásától.

A háború után megritkul, majd az ötvenes évek során teljesen elapad az érdeklődés zenéje iránt. Még a múlt évi Ady-évforduló is csak alig visz belőle valamit a hallgatók elé. Indokolt-e ez, helyes-e ez? Vajon az énekek valóban „halottak”-e?

Szerintem csak tetszhalottak. Ezt kell még megírnom, indokolnom, de már nem a Flórián-könyvre és nem emlékeimre támaszkodva, hanem zeneien, szakmai felelősséggel — még ha itt csak vázlatosan van is rá hely.

1910 táján jutott el a magyar zene az emancipálódás szükségességének felismeréséhez. Költészetünknek, festészetünknek már nem ez volt a problémája. A zenében — ahogy Kodály később tömören megfogalmazta — „Németország eltakarja előlünk Nyugatot”. Két úton, két különböző irányban indultak el muzsikusaink erre az emancipálódásra. Az egyik hasonlíthatatlanul jelentősebbé lett. Felismerte, hogy valóban újat a nemzet zenekultúrájában csak a magyar népzene alapozva, magyar zenei nyelv megerősítésével lehet létrehozni. A paraszti kultúrához, a népzene még fellelhető ősforrásaihoz fordult tehát. Szilárd zenei talajra épített, sok évszázadon át edződött értékekre. Küzdelme már a harmincas évekre győzelmet hozott a zenészvilágban, de azért, hogy ez a zene „legyen mindenkié”, még két évtizedig kellett erőt és tehetséget áldozni. Megküzdeni a begyökerezett németes, magyarnótás konzervativizmussal és a hagyományos zeneélet egyoldalúságával.

A másik ágon járók zenekultúránk megújításához a haladó gondolat kifejezésével, szöveg-tartalmi úton, társadalmi mondanivalójuk zenébe fogalmazásával kívántak eljutni. Így a legjobb énekkarok, a 100% és más baloldali csoportosulások és egy-két zeneszerző is, első helyen Reinitz. Igaz, gondolatainknak, a haladás eszméjének, a tartalmi oldalnak erőteljesebben és közérthetőbben adtak hangot, mint az előbbieik. Kevesebbet törődtek zenei anyaguk választékosságával, zenei stílusuk a századvég romantikus hagyományában gyökeredett. Pedig valóban emancipálni a magyar zene csak zenei anyagának, nyelvének önállósulása és megújulása útján tudott. Ez az oka, hogy amilyen mértékben tért nyert a bartóki—kodályi gondolat a muzsikuskok és a zene hívei körében, úgy került második vonalba ez utóbbi.

1945 után, amikor már elvitathatatlan volt a „magyar iskola” dicala zenész körökben és a feladatok második, s nehezebb részének megvalósításába: az új zene általánossá, zenekultúrává tételébe fogtunk, akkor minden más törekvés, más irányzat végképp talajt vesztett.

Mindez újabb beszűküléshez vezetett. Küzdeleink közben szinte mindegyik magyar zeneszerző Bartóknak és főleg Kodálynak nemcsak követőjévé, de árnyékává, epigonjává vált. Ezt a beszűkülést még fokozta a zsdánovizálás 1949-től egy ideig. Mikor az ötvenes évek második felére azt hittük, hogy „a harcunkat már megharcoltuk”, kiderült, hogy ezen az úton nincs tovább, hogy magunknak is emancipálnunk kell. Amíg a magyar népzene és a ráépített zenekultúra terjesztésén fáradoztunk, a zenei világ tovább lépett, új távlatokat, lehetőségeket, technikákat teremtett, amelyekről mi tudomást sem vettünk. Így lettünk haladókbl provinciálisak, s újra akademikusak.

Megért tehát az a terv, hogy zeneszerzésünk behozza lemaradását, bekapcsolódjék az új áramlásba. A század második felének nagy zenekarához kell csatlakoznia, mégpedig a maga szólamát muzsikálva, de minden újat elsajátítva.

Körülbelül itt tartunk most, ezen az úton járunk.

Ma már nem harci kérdés, hanem a hagyományörzés kérdése a magyar nemzeti zenestílus ügye; zeneszerzőink már arra törekszenek, hogy a nemzetközi áramlatokban foglalják el helyüket, s korszerű világnyelven kívánják „beszélni”. Így kevesebb harci hévvel, több megértéssel, a zenetörténeti valósághoz hűvebben kell tudnunk becsülni a század elejének többi értékét is. Ma már Reinitz Béla dalköltészetében nem azt érző a hallgató, amiben szemben állt a korabeli leghaladóbbakkal; hogy tudniillik nem népzenei indíttatású, s hogy bizonyos mértékig utóromantikus hagyományokra épül. Hanem azt, ami éppen legnagyobb értéke: a magyar költészet misztériumát, csapongó hangulatait megértető, megérezhető szépségét, az egyszerű sanzon könnyedségével vagy pátoszával a nagy magyar költőket közel hozó, elsősorban Adyhoz, József Attilához utat nyitó elévülhetetlen fegyvertényét.

Ezért várom Reinitz dalainak újraéledését.

SZÉKELY ENDRE